

5. Ярошенко О.М. Окремі проблемні питання кодифікації законодавства про працю. Актуальні проблеми права: теорія і практика: зб. наук. пр. / за ред. Л.І. Лазор. Луганськ : Вид-во Східноукр. нац. ун-ту, 2010. № 15. С. 23–33.

6. Нижник Н.Р., Гуменюк І.О.. Перспективи кодифікації українського законодавства про соціальне забезпечення. *Цивільне право. Юридичний вісник*. 2013. № 2. С. 88–89.

Небожук А.Р.

студентка,

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка*

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ГРОМАДЯН, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВНАСЛІДОК ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ КАТАСТРОФИ

Наближаються 34 роковини Чорнобильської трагедії. Україна й досі пожинає її гіркі плоди: спостерігається підвищення рівня захворюваності та смертності серед усіх категорій постраждалих, ліквідаторів і людей, які опинилися в зоні лиха. Катастрофа на Чорнобильській АЕС призвела до радіоактивного забруднення величезних територій України та інших країн, опромінення населення, що проживає на цих територіях, і фахівців, які брали участь у ліквідації аварії та її наслідків, зумовила серйозні радіологічні, радіоекологічні, медичні, демографічні та соціально-психологічні наслідки, справила сильний негативний вплив на весь хід соціально-економічного розвитку постраждалих територій. Вона торкнулася долі багатьох мільйонів людей та стала загальнонародним лихом. За офіційними даними на сьогодні 1 мільйон 620 тисяч 395 українців отримали статус постраждалих [2, с. 20]. Велика кількість громадян, яким заподіяна шкода, зумовила необхідність розвитку нормативно-правової основи у сфері соціального захисту. Рівень державного соціального захисту осіб постраждалих від катастрофи на Чорнобильській АЕС є

відображенням рівня розвитку держави та суспільства в цілому, але, слід констатувати, що сьогодні вказані особи в Україні найчастіше не можуть вести повноцінний образ життя через недостатність соціального забезпечення.

Як наголошують вчені, глибинна та системна трансформація суспільства і держави, яка викликана нагальною потребою якісних та системних змін у державно-правовій сфері, реагування на виклики політичного, фінансово-економічного характеру, вимагає належного соціального захисту як важливої складової соціального благополуччя суспільства, у тому числі підтримки соціально вразливих категорій громадян. У цьому контексті на особливу увагу заслуговують питання соціального захисту осіб з інвалідністю та громадяни, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи як найуразливіші верстви населення, саме тому проблеми їх соціального захисту є пріоритетним напрямом сучасної державної соціальної політики, а сталий характер виявлених проблем потребує сучасних підходів до їх розв'язання.

Дослідженню проблем соціального захисту громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, присвячені праці вітчизняних фахівців: М. Авраменко, С. Богданов, Н. Борецька, Л. Березовська, Н. Бондар, О. Заярнюк, М. Іншин, В. Костюк, Р. Коцюба, Л. Малюга, В. Мельник, В. Скуратівський, В. Сушкевич, О. Тищенко, О. Ярошенко та ін. Підтримуючи суттєвий внесок цих та інших вчених, справедливим буде наголосити, що питання реалізації конституційного права на соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи потребує наукового аналізу останніх змін у соціальній політиці держави.

На конституційному рівні правове регулювання засад захисту прав постраждалих від Чорнобильської катастрофи було запроваджено у Декларації про державний суверенітет України та Основному Законі, згідно з яким подолання наслідків Чорнобильської катастрофи та збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави [7, с. 123]. Крім того, Законом України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» для забезпечення сталого й ефективного регулювання соціального захисту визначено основну мета діяльності органів державної влади – захист громадян, які

постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, та вирішення пов'язаних із нею проблем медичного й соціального характеру, що виникли внаслідок радіоактивного забруднення території. Так, особливістю соціального захисту громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, є те, що, крім соціальних виплат, здійснюється також цілий низка інших заходів, спрямованих на ліквідацію наслідків аварії на ЧАЕС. Однак, слід визнати, що існуючі на сьогодні норми є формальними, на практиці не підкріплені механізмом реалізації і унеможливають реалізацію соціальних прав осіб з інвалідністю та громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи.

Як слушно зазначає відомий фахівець з права соціального забезпечення Л.Ю. Малюга, сучасне положення законодавчого забезпечення соціального захисту громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, характеризується як складне через безсистемність, наявність чисельних підзаконних нормативно-правових актів, які суперечать принципу законності й не відповідають базовим законодавчим актам. Саме тому, громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи та які потребують соціального захисту, важко розібратися в механізмі реалізації належних їй прав, визначитися з правами, які гарантувала їм держава. Також слід визнати, що значна кількість нормативно-правових актів щодо забезпечення прав та свобод осіб з інвалідністю та постраждалих від аварії на ЧАЕС осіб не виконується або виконується частково. При цьому, відсутність дієвої системи управління у сфері забезпечення та реалізації державної політики відносно соціального захисту громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи створює сприятливі умови для порушення прав таких громадян [2, с. 217].

При цьому, прийняття нормативно-правових актів, які визначають державну політику у сфері соціального захисту, здебільшого відбувається неплановірно, чому сприяє і відсутність загальнодержавної програми соціального захисту такої категорії населення. Більшість пільг, соціальних та компенсаційних виплат, передбачених чинним законодавством, не виконують функції пом'якшення негативних наслідків економічних перетворень в

Україні для найбільш соціально незахищених категорій населення, а запроваджуються виходячи з політичних декларацій, і спрямовані на встановлення додаткових соціальних гарантій та преференцій для певних соціальних груп. На підтвердження цього слід вказати, що на проблемах правового регулювання пенсійного забезпечення осіб, постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи, наголошує фахівець права Л.Ю. Малюга. Серед яких вчена наводить: «розгалуженість законодавчих актів у цій сфері, дублювання правових норм, існування великої кількості норм, що відсилають до інших нормативно-правових актів. Усе це ускладнює правове регулювання відносин з пенсійного забезпечення осіб, постраждалих внаслідок катастрофи на ЧАЕС, а також не сприяє обізнаності вказаних осіб щодо їх соціальних прав» [2, с. 226].

Вважаємо одним з позитивних прикладів покращення реалізації системи соціального захисту громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи є те, що 17 липня 2018 р. Конституційний Суд України визнав неконституційними скасування та обмеження пільг постраждалим внаслідок Чорнобильської катастрофи та відновив відповідні соціальні гарантії. Конституційний Суд України визнав не відповідними Конституції ряд норм Закону України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» від 28.12.2014 р. № 76-VIII (далі – Закон № 76) та Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 28.02.1991 р. № 796-XII (далі – Закон № 796) [6; 11]. Зокрема, неконституційними визнано: пп. 2; абз. 1, 3 пп. 3, пп. 4, абз.абз. 1, 2 пп. 5, абз. 1-4 пп. 6; пп. 7 п. 4 Р. I Закону № 76; ч. 3 ст. 22 ч. 2 ст. 24 ч. 7 ст. 30 Закону № 796; ст. 53 (крім назви), ст. 60 Закону № 796 в редакції Закону № 76. Зазначені норми були визнані КСУ такими, які обмежують або скасовують пільги, компенсації та гарантії, і призвели до звуження прав осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, зниження рівня їх соціального забезпечення. З дня прийняття рішення КСУ від 17.07.2018 р. № 6-р/2018 відповідні норми втратили чинність. Зокрема, відновлено у праві на компенсації та пільги громадянам, віднесеним до категорії 4. Також скасовано обмеження на надання

пільг чорнобильцям, якщо розмір середньомісячного сукупного доходу сім'ї в розрахунку на одну особу за попередні шість місяців не перевищує величини доходу, який дає право на податкову соціальну пільгу в порядку, визначеному КМУ; знято обмеження і на те, що особам, постраждалим внаслідок Чорнобильської катастрофи, які мають одночасно право на інші пільги і компенсації, передбачені законодавством, потрібно було вибирати пільги і компенсації згідно з одним із законів України.

Крім того, для забезпечення прав громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, на санаторно-курортне лікування 16 січня 2019 року Урядом прийнято постанову Кабінету Міністрів України «Про встановлення розміру грошової допомоги для компенсації вартості путівок санаторно-курортним закладам і закладам оздоровлення та відпочинку у 2019 році». Зазначеною постановою передбачено грошову допомогу для компенсації вартості путівок через безготівкове перерахування коштів санаторно-курортним закладам, закладам оздоровлення та відпочинку у 2019 році. Прийняттям цього нормативного акту забезпечено виконання Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» та надано можливість громадянам самостійно вибирати заклади для санаторно-курортного лікування.

Висновки. Таким чином, серед усіх трагедій, які пережило людство, Чорнобильська катастрофа не має аналогів за масштабами, техногенними та медичними наслідками. Це найбільша еколого-техногенна катастрофа сучасності, яка більше 30 років впливає на здоров'я людей та довкілля не тільки на радіоактивно забруднених територіях, а й на території всієї України. Україні необхідна стратегія розвитку системи соціального захисту громадян, у тому числі і тих, які постраждали внаслідок катастрофи на ЧАЕС. Державна політика в сфері соціального захисту громадян, які постраждали внаслідок катастрофи на ЧАЕС є багатоплановою та багато проблемних питань. Все це дозволить державі виконати свій обов'язок перед людьми, які витратили здоров'я на подолання наслідків найбільшої радіаційної катастрофи, і повною мірою забезпечити реалізацію їх конституційних прав.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Малюга Л.Ю. Соціальний захист інвалідів та постраждалих внаслідок катастрофи на ЧАЕС в Україні : навч. посіб. Київ : Алерта, 2016. 326 с.
3. Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи : Закон України від 28.02.1991 р. № 796-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 16. Ст. 200.
4. Жовницька Н. «Чорнобильські» виплати: підстави та компенсація. *Баланс-бюджет*. 2019. № 40(764), 15 жовтня.
5. Конституционный Суд возобновил социальные гарантии пострадавшим вследствие Чернобыльской катастрофы. URL: <https://gordonua.com/news/politics/konstitucionnyu-sud-vozobnovil-socialnye-garantii-postradavshim-vsledstvie-chernobylskoy-katastrofy-2708>
6. Коцюба Р.О. Конституційно-правові засади захисту прав постраждалих від Чорнобильської катастрофи та інших ядерних аварій і випробувань в Україні. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 4/1. С. 123–127.
7. Малюга Л.Ю. Правове регулювання соціального захисту громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.05. Київ, 2012. 20 с.
8. Малюга Л.Ю. Проблеми реалізації соціальної політики держави на прикладі соціального захисту інвалідів та громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2014. № 29(1). С. 217–221.
9. Соцгарантии пострадавшим в результате Чернобыльской катастрофы восстановлено. URL: <https://interbuh.com.ua/ru/documents/onenews/119747>